

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Ludmila Ulițkaia Imago

Traducere din rusă și note de
GABRIELA RUSSO

HUMANITAS
fiction

„Nu vă consolați cu gândul că vremurile sunt nedrepte.
Nedreptatea lor morală nu ne face pe noi mai drepecți,
câinoșenia lor nu e de ajuns pentru ca, neputându-le
accepta, să ne socotim deja oameni.“

B. Pasternak către V. Șalamov
9 iulie 1952

Prolog

Tamara, încă adormită, stă în fața farfuriei cu jumări de ouă. Mama Raisa Ilinicina trece binișor cu pieptenele cu dinți lipsă prin părul ei, străduindu-se să nu tragă prea tare de şuvițele ca pâsla, neastâmpărate.

De la radio se revarsă o muzică solemnă, dar nu se aude prea tare: bunica doarme în spatele peretelui despărțitor. Apoi muzica amuțește. Pauza e destul de lungă și grea parcă. Pe urmă se aude vocea cunoscută:

— Atențiune! Aici Moscova. Toate stațiile de radio sunt în emisie. Transmitem comunicatul guvernului...

Pieptenele încremenește în părul Tamarei, ea se dezmeticește brusc, înghite pe nerăsuflăte jumările și cu vocea puțin răgușită dimineața zice:

— Probabil vreun fleac de răceală, mamă, a cuprins dintr-odată toată țara...

Nu reușește să termine vorba, că brusc Raisa Ilinicina smucește pieptenele, capul Tamarei se apleacă mult spre spate și i se aud dinții clănțănindu-i.

— Taci, șoptește cu vocea sugrumată Raisa Ilinicina.

În pragul ușii apare bunica îmbrăcată în halatul la fel de vechi ca Marele Zid Chinezesc. A ascultat până la capăt comunicatul de la radio și zice bucuroasă:

— Să cumperi ceva dulce de la Eliseevsk, Raecika. E Purim azi. Cred că Sameh a mierlit-o.

La vremea aceea Tamara nu știa ce înseamnă Purim, de ce trebuia cumpărat ceva dulce și cu atât mai puțin știa cine era Sameh așa. De unde să știe fata că de multă vreme cei din familie îi numeau

în secret pe Stalin și Lenin cu primele litere *s* și *l* adăugate poreclelor dintr-o limbă veche, misterioasă – *sameh* și *lamed*.

În timpul ăsta vocea îndrăgită de toți anunță că boala nu e deloc un simplu guturai.

*

Galia își îmbracă anevoie uniforma și își caută acum șorțul. Unde să-l fi agățat? Se vâra sub pat – n-a căzut cumva sub el?

Deodată mama iese valvârtej din bucătărie cu un cuțit într-o mână și cu un cartof în cealaltă. Urlă, se vaită, dar nu e glasul ei obișnuit, așa că Galia crede că s-a tăiat la mână. Dar nu se vede sângele.

Tatăl, prost dispus de dimineață, își înalță capul de pe pernă:
— Ce te-a apucat de urla cu noaptea-n cap, Ninka?

Mama se văicărește din ce în ce mai zgomotos, nu i se înțeleg cuvintele întrerupte de vaiete:

— A murit! Trezește-te, prostule! Scoală-te odată! A murit Stalin!

— Au anunțat, sau ce? întrebă tatăl ridicându-și capul cu moțul lipit de frunte.

— Au zis că e bolnav. A murit, bag mâna-n foc, a murit! O simt!

Urmează alte vaiete nedeslușite, printre care răzbate întrebarea dramatică:

— Vai de noi! Ce-o să se întâmple acum? Ce-o să se întâmple cu noi toți? Ce-o să fie?

Tatăl face o mutră strâmbă și-i zice răstit:

— Ce ai de te vaiți așa, proasto? De ce? Mai rău de-atât n-o să fie!

Galia își găsește în sfârșit șorțul – a căzut într-adevăr sub pat.

— E mototolit, o să-l port așa, n-o să-l calc! hotărăște ea.

*

Spre dimineață temperatura se domolește, și Olga doarme somn bun – nu transpiră și nu tușește. Doarme până aproape de prânz. Se trezește fiindcă în cameră intră mama și rostește cu voce puternică și solemnă:

— Scoală-te, Olia! S-a întâmplat o nenorocire!

Fără să deschidă ochii, vrând să scape cu capul înfundat în pernă, în speranța că visează, dar simțind nodul oribil din gât, Oliei îi vine în minte: „E război! Au năvălit fasciștii! A început războiul!“

— Scoală-te, Olia!

Ce nenorocire! Hoardele fasciste calcă în picioare pământul nostru sfânt, toți se duc pe front și pe ea n-o iau...

— A murit Stalin!

Olia încă simte palpitațiile inimii în gât, dar nu deschide ochii: nu-i război, slavă Domnului! O să fie mare când o să înceapă războiul, și atunci o s-o ia... Își vâra capul sub pătură și bolborosește: „Atunci o să mă ia“, și adoarme cu gândul ăsta plăcut.

Mama o lasă în pace.

Frumoșii ani de școală...

E interesant să urmărești traiectoria forțelor care conduc la întâlnirea inevitabilă a oamenilor predestinați unii altora. Câteodată o asemenea întâlnire pare să aibă loc fără ca soarta să se străduiască prea mult, fără o intrigă abil pregătită, lăsând ca evenimentele să-și urmeze cursul firesc – să zicem, de pildă, că persoanele în cauză locuiesc la aceeași adresă sau merg la aceeași școală.

Cei trei băieți învățau la aceeași școală. Ilia și Sania din clasa întâi, Miha nimerind în clasa lor ceva mai târziu. În ierarhia care se construiește de la sine în orice grup, cei trei ocupau poziția cea mai de jos, fiindcă erau total incapabili să se certe sau să facă rău cuiva. Ilia era lung și slab, mâinile și picioarele îi ieșeau mult în afară din mânecile și pantalonii prea scurți. Unde mai pui că nu exista cui ori bucată de fier care să nu-i sfâșie hainele. Mama lui, singuratica și ursuza Maria Fiodorovna, ajunsese la capătul puterilor tot cosându-i petice strâmbe cu mâinile ei nu mai puțin strâmbe. Meșteșugul croitoriei nu se prindea de ea și pace. Îmbrăcat întotdeauna mai prost decât ceilalți, și ei prost îmbrăcați, Ilia se maimuțărea și se lua în zeflema, făcând spectacol din sărăcia lui, un mod cât se poate de nobil de a i se împotrivi.

Situația lui Sania era și mai rea. Colegii îl invidiau și-l detestau pentru scurta cu fermoar, pentru genele lungi de fată, pentru chipul enervant de drăgălaș, care-i scotea din sărite, și pentru șervețelele de pânză în care erau învelite sandviciurile. Culmea e că învăța să cânte la pian și mulți îl urmăreau cum merge, ținând-o pe bunica de-o mână și partiturile în cealaltă mână, pe strada Cernîșevski, fostă și viitoare Pokrovka, la școala de muzică Igumnov, chiar și când era bolnav, deși bolile lui frecvente nu erau

grave, dar se lungeau la nesfârșit. Bunica, văzută din profil, își arunca picioarele înaintea ca un cal de circ și capul i se mișca în ritmul mersului. Sania mergea lângă ea, puțin retras în spate, așa cum se cuvenea unui groom.

La școala de muzică nu era ca la școala generală, aici toți erau entuziasmați de Sania – la examenul din clasa a doua a cântat Grieg, așa cum nici un elev de clasa a cincea n-ar fi reușit s-o scoată la capăt. Le provoca emoție și statura mititică a interpretului: la opt ani îl credeau copil de grădiniță, la doisprezece, îl luau drept băiat de opt ani. Din același motiv, Sania era poreclit „Piticul“ la școala generală. Nu erau vorbe duioase, ci glume răutăcioase. Sania îl evita intenționat pe Ilia, nu fiindcă făcea bășcălie, mai ales că nu era îndreptată neapărat împotriva lui, deși câteodată îl atingea și pe el, ci pentru diferența umilitoare de înălțime.

Prietenia lor s-a sudat datorită lui Miha, care a apărut în clasa a cincea, declanșând un entuziasm general. Era tipul roșcovanului clasic, țintă ideală pentru ce-i care își dădeau toată osteneala să-l batjocorească. Avea capul tuns chilug, cu un smoc de păr auriu bătând în roșu pe frunte, cu urechile trandafirii, străvezii, țintind în sus ca pânza de corabie, plantate într-un loc nepotrivit, parcă mai aproape de obraji, cu fața albă și pistruiață, până și ochii aveau reflexe portocalii. În plus, era ochelarișt și evreu.

Prima oară îi dădură câțiva ghionți pe 1 septembrie, la closet, în timpul recreației mari, și nu-l lovira prea tare, doar așa, să-i fie de învățătură. Și n-o făcură Murîghin și Mutiukin – nu se coborau ei așa de jos –, ci supușii lingăi care le cântau în strună. Miha primi cu stoicism porția de lovituri, și-n momentul când își scoase din servietă batista să-și șteargă nasul, apăru de acolo un pîsoiaș. Copiii i-l luară și începură să-l arunce de la unul la altul. În momentul acela intră Ilia – era cel mai înalt din clasă – și prinse pîsoiul pe deasupra capetelor voleibaliștilor. Clopoțelul întrerupse sportul ăsta atât de interesant.

Ilia intră în clasă și îi strecură pîsoiul lui Sania, aflat în preajmă, care îl vâri în servietă.

La următoarea recreație, cei mai mari dușmani ai speciei umane, ale căror nume, Murîghin și Mutiukin, aveau să servească în viitor ca elemente de bază într-un joc de cuvinte și care trebuie men-

ționate dintr-o mulțime de alte motive, căutară o vreme pisoii, dar îl uitară repede. După ora a patra, li se dădu drumul tuturor, și băieții o rupseră din loc cu chiote și strigăte, lăsându-i în plata Domnului pe cei trei în clasa pustie, decorată cu flori multicolore de ochiul-boului.

Sania scoase pisoii din servietă și i-l dădu zâmbind lui Ilia. Ilia i-l predă zâmbind lui Miha. Miha îi zâmbi lui Sania.

— Am făcut o poezie despre el, le zise timid Miha. Sună așa:

Cel mai frumos dintre pisoii
Era să moară negreșit;
Salvarea-n Ilia și-a găsit,
Și e-n prezent acum cu noi.

— Nu-i rău. Desigur, nu-i Pușkin, comentă Ilia.

— Nu se poate zice „e-n prezent acum“, remarcă Sania.

Miha acceptă făcându-și autocritica:

— E adevărat. „Și acum este cu noi.“ Sună mai bine fără „e-n prezent“.

Miha le povesti cu lux de amănunte cum de dimineață, în drum spre școală, aproape că-l smulse pe bietul pisoii din gura unui câine care se pregătea să-l sfâșie. Dar acasă nu-l putea duce, neștiind cum l-ar primi mătușa, la care stătea de luna trecută.

Sania mângâie pisoiașul pe spinare și oftă:

— Eu nu pot să-l iau, avem un motan. N-ar fi prea încântat.

— E-n regulă, îl iau eu, zise Ilia și apucă neglijent pisoii.

— N-o să ai probleme acasă? se interesă Sania.

Ilia râse:

— Acasă? Ce zic eu aia e. Totu-i normal între mine și mama. Mama mă ascultă.

„E băiat mare, niciodată n-o să ajung așa, n-o să mă văd zicând: «Totu-i normal între mine și mama». E clar, eu sunt puicul mamei. Deși ea mă ascultă. Și bunica mă ascultă. Și încă cum! Totuși e altfel“, se întristă Sania.

Se uită la mâinile ciolănoase ale lui Ilia, cu pete galbene și negre, pline de julituri. Avea degete lungi, putea lua două octave cu ele. În timpul ăsta, Miha își așeză pisoii pe cap, potrivindu-și-l pe moșul roșcat și catifelat, lăsat ieri „de sămânță“ de frizerul cu sufler

mare de la Pokrovskie Vorota. Pisoiful îi alunecă, Miha îl puse iarăși în vârful capului.

Pleacărei trei împreună de la școală. Îi dădură înghețată pisoifului. Sania avea bani la el, ajungeau pentru patru porții. Se va dovedi mai târziu că avea întotdeauna bani la el... Pentru prima oară în viață mânca înghețată pe stradă, direct din hârtia ei. Când cumpăra bunica înghețată, o aducea acasă, o împărțea în mici porții tasate în cupe de sticlă cu picior și punea deasupra dulceață de vișine – numai așa o mâncau!

Ilia le povesti plin de entuziasm ce fel de aparat de fotografiat o să-și cumpere din primii bani câștigați și le explică pe larg cum o să facă rost de ei.

Sania le dezvăluia așa, din senin, secretul lui: avea mâinile mici, „nu de pianist“, și asta era un mare neajuns pentru un interpret.

Miha, care stătea la niște rude, a treia familie în ultimii șapte ani, le spuse băieților, pe care abia îi cunoscuse, că alte rude nu mai avea și că dacă mătușa n-o să-l țină, va trebui să se ducă iar la casa de copii...

Mătușa avea sănătatea șubredă. Nu suferea de o boală anume, zicea mereu pe un ton trist și apăsător: „Mă dor toate“, se plângea că o dor picioarele, spinarea, pieptul și rinichii. O avea și pe fata ei infirmă, Minna, fapt care îi influența în rău starea de sănătate. Îi venea greu să facă orice fel de muncă, și până la urmă cei din familie hotărâseră să-l găzduiască ea pe nepotul orfan, urmând ca ei să-i dea bani pentru întreținerea lui. Că voiau sau nu, Miha era totuși fiul fratelui lor mort în război.

Băieții hoinăriră o vreme și pălăvrăgiră vrute și nevrute, pe urmă se opriră lângă Iauza și încetară să mai vorbească. Simțeau cât de bine le era împreună: încredere, prietenie, egalitate. Nici vorbă de superioritatea unuia sau a altuia, dimpotrivă, fiecare era la fel de interesant pentru ceilalți. Nu știau încă nimic despre Sașa și Nika, despre jurământul de pe muntele Vorobiov¹, nici

1. Aluzie la legământul făcut de scriitorii Aleksandr Herzen (1812–1870) și Nikolai Ogariov (1813–1877) în adolescență de a continua opera decembriștilor arestați.

măcar Sania, care citea mult, nu-l citise pe Herzen. Și nici locurile acelea prăpădite, considerate de sute de ani cele mai împuțite locuri din oraș – Hitrovka, Goncearî, Kotelniki –, nu se potriveau deloc cu jurămintele romantice. Se întâmplă totuși ceva important: o asemenea coeziune e posibilă numai la vârste tinere. Cărli-gul se înfige direct în inimă, și firul care-i leagă pe oameni printr-o prietenie sudată în copilărie nu se rupe niciodată.

După ce se scurse ceva timp și după lungi discuții în care, printre altele, respinseră numele de „Sfânta treime“ și „Trio“, uni-rea aceasta a inimilor fu botezată bombastic „Trianon“. Nu știau nimic despre dezmembrarea Austro-Ungariei, aleseră cuvântul pentru frumusețea lui.

După douăzeci de ani, „Trianon“ avea să apară pentru o clipă în discuția insuportabilă a lui Ilia cu un kaghebigist de rang înalt, cu grad incert și cu un nume curios, Anatoli Aleksandrovici Cibikov¹. Nici chiar cei mai înverșunați din tagma kaghebiștilor, care se luptau cu disidenții din anii aceia, nu se încumetau să considere „Trianonul“ o organizație antisovietică a tineretului.

Trebuie să recunoaștem că meritul era al lui Ilia: odată cu primul aparat de fotografiat, el se apucă să-și facă o adevărată arhi-vă, care s-a păstrat până-n zilele noastre. E adevărat că pe primul dosar din anii de școală figura un alt nume, „LIURS“², nu mai puțin enigmatic decât „Trianon“.

Așadar, pe băieți îi uni (și lucrul ăsta avea să fie atestat de documente) nu înaltul ideal al libertății de dragul căreia trebuiau fie să-și jertfească numaidecât viața, fie, mult mai plictisitor, să și-o consacre slujirii poporului nerecunoscător, așa cum făcuseră Sașa și Nika acum mai bine de o sută de ani, ci pisoii sfrijit, căruia nu-i fu dat să treacă peste șocul de la 1 septembrie 1951. Se sfârși, bietul de el, după două zile, în brațele lui Ilia, și-l înmormântară în taină, dar cu mare pompă, sub banca din curtea casei de la nu-mărul 22, de pe strada Pokrovka (numită pe atunci Cernîșevski,

1. Cibikov – de la *cibikat'* – a ciripi.

2. Acronim pentru *Liubiteli Russkoi Slovesnosti* – Societatea Iubitorilor Literaturii Ruse, care a existat din 1811 până în 1930 pe lângă Universitatea din Moscova.

un om care își consacrase și el viața ideilor nobile). Casei i se spunea cândva „dulap“, dar puțini dintre locatarii de acum știau lucrul ăsta.

Pisoiiul odihnea sub banca pe care se presupune că stătuse pe vremuri tânărul Pușkin cu verișoarele lui, distrându-le cu poezioare meșteșugit alcătuite. Bunica lui Sania zicea mereu: „Casa în care stăm a apucat timpuri mai bune.“

Lucru uimitor, ceva se schimbă în clasă destul de repede, în decurs de două săptămâni sau o lună. Miha nu-și dădea seama – de unde să știe cum fusese înainte, doar era abia venit. Sania și Ilia însă simțeau efectele schimbării: erau tot în coada ierarhiei, dar nu fiecare în parte, ci împreună. Deveniră o minoritate recunoscută prin faptul, greu de definit, că nu puteau să se amestece în lumea celor mici. Cele două căpetenii, Mutiukin și Murîghin, îi țineau în frâu pe toți ceilalți și când se certau între ei, clasa se împărțea în două tabere dușmane, cărora nu li se alăturau cei maziți, dar nici nu putea fi vorba de așa ceva, fiindcă nu erau priimiți. Se hârjoneau, ajungeau la încăierări sălbătice, cu sau fără sânge curs din nas, apoi bătăile erau date uitării. Când Mutiukin și Murîghin cădeau la pace, începeau din nou să-i ia la ochi pe cei trei intruși stingheri, incapabili să intre în turmă, să se asocieze. Pentru ei era floare la ureche să-i snopească în bătaie, dar și mai interesant era să-i țină înfricoșați, înspăimântați, și să le amintească mereu cine era șeful: ochelariștul-evreu, muzicantul, măscăriciul, sau „băieții normali“ ca Mutiukin și Murîghin.

În clasa a cincea, odată cu trecerea la gimnaziu, în locul singurei și unicei învățătoare care predă gramatica și aritmetica, Natalia Ivanovna, femeie bună ca pâinea caldă, care-i învățase alfabetul până și pe Mutiukin și Murîghin, numindu-i cu duioșie Tolecika și Slavocika, apărură profesorii: profu' de matematică, profa de rusă, profa de botanică, profa de istorie, profa de germană și profu' de geografie.

Fiecare dintre ei era nebun după materia lui, dădea multe teme pentru acasă și „băieții normali“ nu le făceau față. Ilia, care nu strălucise deloc la școala primară, făcu progrese în anturajul noilor prieteni și la sfârșitul trimestrului al doilea, adică aproape de

Anul Nou, reieși că ochelariștii și aschimodiile de rang inferior învâțau foarte bine, iar Mutiukin și Murîghin abia se descurcau. Conflictul, pe care adulții l-ar numi social, se agravă, ceea ce implică mai multă responsabilitate mai ales din partea „minorității” asuprite. Era momentul când Ilia introduse în limbajul lor termenul „mutiuki și murîghi”, care avea să fie folosit ani de-a rândul în grupul lor. Termenul era aproape sinonim cu celebrul *homo sovieticus*, utilizat mult mai târziu, dar farmecul lui ținea de măiestria celui care îl crease.

Miha îi irita cel mai tare pe „mutiuki și murîghi”, el o încasa cel mai des, dar, cum avea experiența vieții din casa de copii, suporta ușor loviturile, nu se plângea niciodată, se scutura, își lua șapca și o rupea la fugă în huiduielile dușmanilor. Ilia se strămba făcând pe bufonul cu succes, reușea adesea să-i deruteze, să-i ia în zeflema și să-i surprindă cu o găselniță neașteptată. Sania era cel mai sensibil. De altfel, tocmai sensibilitatea lui exagerat de mare se transformă până la urmă într-un zid de apărare. O dată se întâmplă, tocmai când Sania își spăla mâinile la chiuveta de la toaleta școlii – un hibrid între parlament și cuib de tâlhari –, ca Mutiukin să se arate scârbit de îndeletnicirea nevinovată a lui Sania și să-i propună să-și spele și mutra. Sania și-o spală, în parte din dorința de a fi lăsat în pace, în parte din lașitate, și atunci Mutiukin luă cârpa de șters pe jos și i-o lipi pe fața udă. Curioșii făcură cerc în jurul lor: așteptau să se distreze. Nu avură însă parte de distracție. Sania începu să tremure, se făcu palid, își pierdu cunoștința și căzu pe podeaua pavată cu faianță. Nenorocitul de adversar era înfrânt, desigur, dar într-un mod deloc satisfăcător. Zăcea pe podea într-o poziție ciudată, cu corpul țeapăn și arcuit. Murîghin îl lovi ușurel cu piciorul în coastă ca să vadă de ce nu se mișcă. I se adresă cu multă blândețe:

— Hei, Sanek, de ce stai tolănit așa?

Mutiukin se uita buimac la Sania, care nu făcea nici o mișcare.

Sania nu deschise ochii, în ciuda ghionturilor date cu forță. În momentul acela intră Miha, privi cu luare aminte scena mută și fugi la medicul școlii. Mirosul de amoniac îl aduse pe Sania în simțiri, profesorul de sport îl transportă la cabinetul medical. Doc-torița îi luă tensiunea.

Cuprins

Prolog	7
Frumoșii ani de școală	11
Noul profesor	37
Copiii din subterană	62
„Liurșii“	71
Ultimul bal	97
Prietenia între popoare	110
Cortul verde	120
Iubire la pensie	154
Toți suntem orfani	162
Nunta Regelui Artur	174
Cizme cam mici	197
Un registru prea înalt	203
Colege de clasă	230
Plasa de pescuit	269
Îngerul cu capul mare	281
Casa cu cavaler	288
Pata de cafea	292
Fugarul	300
Potopul	323
Umbra lui Hamlet	338
Un bilet grozav	351
Bietul iepuraș	361
Drum fără întoarcere	385
Demonii surdomuți	390

Parcul Miliutin	417
Primul la rând	456
Chiloși cu decorații	477
Imago	487
O poveste rusească	515
<i>Ende Gut</i>	526
Epilog	547
<i>Mulțumiri</i>	559